

V.R.Zülfüqarov
AMEA Fəlsəfə və Sosiologiya İnstitutu
Bakı ş., İstiqlaliyyət küç., 30
E-mail: vzulfugarov@gmail.com

ELMLƏRARASI ƏLAQƏLƏR VƏ ELMİ FƏALİYYƏTİN TƏŞKİLİ: EPİSTEMOLOJİ YANAŞMA

Məqalədə müasir mərhələdə elmlərarası əlaqələrin fəlsəfi dərkinə fənlərarası yanaşma prizmasında baxılmışdır. Göstərilmişdir ki, rəqəmsallıq mühitində elmlər arasında münasibətlərdə yeni məzmun çalarları meydana gəlir. Bu da öz növbəsində elmi idrakın strategiyasına dəyişikliklər edir. Həmin kontekstdə elmi fəaliyyətin təşkili də öncəki mərhələlərdən fərqlənir.

Bu kimi koqnitiv dəyişikliklər prizmasında məqalədə AMEA-da elmi fəaliyyətin təşkilinə fənlərarası tədqiqatların inkişaf etdirilməsi aspektində yanaşılır.

Göstərilir ki, AMEA üç istiqamətdə bu prosesi aparmaqdadır. Onlar təşkilat daxilində struktur-funksional xarakterli yeniliklərin edilməsi, tədqiqat institutları arasında əməkdaşlığı genişləndirməklə fənlərarası araşdırmalara yeni təkan verilməsi və AMEA-nın xarici elmi təşkilatlarla əməkdaşlığını yeni səviyyəyə yüksəltməsi bağlıdır.

Metodologiya. Məqalədə fənlərarası yanaşmaya əsaslanan metodologiya tətbiq edilir. Metodoloji prinsiplər kimi, açıqlıq, intersubektivlik və sinergetik sintez seçilmişdir. Metod olaraq sistem analizi və dinamik inteqrasiya tətbiq edilmişdir.

Elmi yenilik elmlərarası əlaqələrə yeni yanaşma zəruriliyi ilə bağlıdır. Bunun səbəbi kimi rəqəmsallıq göstərilir. Yeni yanaşma kimi isə elmlərarası əlaqələrin şəbəkəmərkəzli dinamik və açıq proses olaraq təsvir edilməsi təklif edilir.

Açar sözlər: AMEA, rəqəmsallıq, elmlərin inteqrasiyası, böyük antropoloji keçid, mürəkkəbliyin şəbəkəmərkəzli anlamı, fənlərarası tədqiqatların təşkili, intersubektivlik, kollektiv yaradıcılıq, fənlərarası bilik.

Giriş

Elmi dairələrdə fənlərarası əlaqələr məsələsi yekdilliklə aktual məsələ kimi qəbul edilir. Hazırda müxtəlif elmlərin inteqrasiyasına zəruri proses kimi yanaşırlar. Bunun tarixi və müasir dövrün sosial-mədəni şərtləri ilə əlaqəli səbəbləri mövcuddur. Eyni zamanda, şübhə yoxdur ki, sırf elmi idrakın daxili təkamül məntiqindən qaynaqlanan koqnitiv faktorlar ciddi rol oyanmaqdadırlar. Ervin Şredinger hələ xeyli əvvəl vurğulayırdı ki, insan idrakı təbiətən biliyi inteqrasiya etməyə meyllidir [9].

Qədim dövrlərdən elmi idrakda immanent olaraq bu tendensiya özünü göstərmişdir. Filosoflar və alimlər ayrı-ayrı elm sahələrinin mövcudluğu şəraitində onları necə birləşdirməyin fəlsəfi prinsiplərini axtarmışlar. Lakin bu proses heç zaman tamamlanmamış və indi də davam edir. Buna baxmayaraq, müasir dövrdə elmlərarası əlaqələrdə inteqrasiya meylinin aparıcı olduğu fikri mövcuddur. Bununla bağlı müxtəlif ideyalar irəli sürülür və bu proses davam etməkdədir. Xüsusilə rəqəmsallıq kulturu ilə bağlı təhlillərdə elmlərarası əlaqələrin inteqrasiya istiqamətində daha mürəkkəb və riskli məzmun aldığından yazırlar [2, s. 53-59].

Son illər elmlərarası münasibətlərdə inteqrativ tendensiyanın fəlsəfi özəlliklərinə “texnosivilizasiya” anlayışı kontekstində yanaşma da vüsət alır. Həmin kontekstdə konkret

elmi proqramlar çərçivəsində yeni texnologiyaların cəmiyyətə nüfuz etməsində integrativ yanaşmaların əhəmiyyəti xüsusi vurğulanır. Bu baxımdan son illər bərpaolunan enerji və elektrikle işləyən avtomobillərin cəmiyyətdə yer alması kontekstində “intellektual texnologiyalar”ın yalnız problemə “sistemli yanaşma”, yəni müxtəlif elm sahələrinin sıx qarşılıqlı əlaqəsi çərçivəsində yanaşmanın səmərəli olduğu fəlsəfi əsaslandırılır. Göstərilir ki, bu zaman fundamental, humanitar, psixoloji, sosial və s. elm sahələrinin ortaq idraki sahəsində fənlərarası araşdırma müasir tələblərə cavab verir [11, s. 1-8].

Elmlərarası münasibətlərdə vurğuladığımız tendensiyaların üstünlük təşkil etməsi özlüyündə filosoflar üçün bir sıra araşdırma istiqamətlərini aktuallaşdırır. Onların sırasında müasir mərhələdə elmlərarası əlaqələrlə elmi fəaliyyətin təşkili arasındakı münasibətlər xüsusi yer tutur. Çünki bu münasibətlər bir çox mənalarda müasir elmlərarası inteqrasiyanın daha optimal formasını müəyyən etməyə və həm də fənlərarası tədqiqat sahəsində alınan elmi biliklərin tətbiqi məsələsini sürətləndirməyə imkan yaradır.

Məsələnin digər aspekti fənlərarası tədqiqat nəticəsində alınan biliklərin rəqəmsallıq şəraitində yeni biliklər formalaşdırmasının fəlsəfi xüsusiyyətləri ilə bağlıdır. Bu aspekt də birbaşa elmi fəaliyyətin təşkili ilə əlaqəlidir. Təbii ki, həmin kontekstdə müxtəlif elmi fənlər arasında münasibətlərin formaları daha da aktuallaşmış olur.

Bu məqalədə vurğulanan aspektdə araşdırma aparılır. O cümlədən, müasir mərhələdə Azərbaycanda Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasında elmi fəaliyyətin təşkilinin fəlsəfi aspekti təhlil edilir. Bunun üçün fənlərarası yanaşmadan istifadə edilir. Konkret metodoloji prinsiplər kimi, açıqlıq, intersubektivlik və sinergetik sintez götürülür.

Bu metodoloji prinsiplərə uyğun olan sistem analizi və dinamik inteqrasiya metodları tətbiq edilir.

1. Müasir mərhələdə elmlərarası əlaqələr: bir sıra fəlsəfi məqamlar

Filosoflar elmlərarası münasibətlərə fərqli istiqamətlərdən yanaşırlar. Prosesin özü mahiyyətcə mürəkkəb, çoxpilləli koqnitiv cəhətdən çoxölçülü olduğundan bu, normal hal kimi qəbul edilir. Biz bu məqalədə elmlərarası əlaqələrə mürəkkəblik paradiqması çərçivəsində anlamı olan mürəkkəb şəbəkə təfəkkürünün təşəkkül dinamikası prizmasında nəzər salacağıq. Bu seçiminizin səbəbləri vardır.

Məsələ ondan ibarətdir ki, müasir elmlər arasında əlaqələrin başlıca olaraq inteqrasiya yönündə getdiyi filosoflar tərəfindən qəbul edilir. Lakin öncəki mərhələlərdən fərqli olaraq burada iki yeni fəlsəfi-epistemoloji xarakterli faktor meydana çıxır.

Birincisi, “elm” və “elmlərarası” anlayışlarının özləri məzmun transformasiyasına uğrayırlar. Çünki bir tərəfdən, klassik və qeyri-klassik yanaşmada bir-birindən koqnitiv kriteriyalarına görə çox uzaq hesab edilən elm sahələri çox yaxın görünürlər. Bu da elmlərin təsnifatına yenidən baxılması zərurətini ifadə edir. Eyni zamanda, “elm” anlayışına postqeyri-klassik rasionallığın rəqəmsal mühitdə aldığı yeni məzmun çalarları prizmasında baxılır. Nəticədə elmin həm koqnitiv sərhədləri yeniləşir, həm də onun sosial-mədəni mühitlə qarşılıqlı əlaqəsinə öncələr müşahidə edilməyən bucaq altında baxmaq ehtiyacı yaranır. Bununla bütövlükdə müasir elmin obrazı, məzmunu və idraki strategiyası dəyişir. Son zamanlar filosofların elmi bir sıra hallarda “texnoelm” adlandırmaları bununla əlaqəlidir [14; 6, s. 46-57].

İkincisi, meydana sürətlə sintetik elmi istiqamətlərin özlərinin sintezi sayəsində qeyri-ənənəvi elmi istiqamətlər çıxır. Bu proses o dərəcədə vüsət almışdır ki, indi filosoflar həmin hadisəni “post-normal elm” adlandırırlar. Bu termini keçən əsrin 90-cı illərində C.Funtoviç və S.O.Ravets işlətməmişlər. Onlar həmin terminlə, birincisi, elmin ayrı-ayrı istiqamətlərinin qarşılıqlı əlaqələrə açıq olmasını, ikincisi, bu əsasda aktual problem situasiyalar biliyinin formalaşmasını nəzərdə tutmuşlar. Bu zaman epistemoloji kontekstdə “necə bilik” konsepti

ön plana çıxır ki, öz növbəsində həm elmlərarası əlaqələrə, həm də alınan biliyin məzmununa fərqli yanaşmalar zərurəti meydana gəlir [12, s. 740-753; 8, s. 62-72].

Bununla belə nəticə çıxara bilərik ki, müasir mərhələdə elmlərarası əlaqələr və elmi biliyin formalaşması kifayət qədər mürəkkəb və ierarxik proses halını almışdır. Elmlərarası əlaqələrin və biliyin tərkibi heterogen xarakterlidir. Məntiqi haldır ki, bu təbiətə malik fenomenlərin fəlsəfi dərki üçün mürəkkəb şəbəkə mahiyyətinə malik yanaşmalardan istifadə edilsin. Həmin yanaşmalar ümumi halda mürəkkəblik paradigması çərçivəsində formalaşır. Bir qədər konkret səviyyədə mürəkkəb şəbəkə təfəkküründən danışa bilərik.

Vurğuladığımız yanaşma kontekstində daha iki anlayışa müraciət etməyimiz lazım gəlir. Onlardan biri “böyük antropoloji keçid”dir, digəri isə “mürəkkəbliyin şəbəkəmərkəzli anlamı”dır. Hər iki anlayış filosoflar tərəfindən son illər daxil edilmişdir. Onların məzmunu elmi idrakın mürəkkəb sistemləri adekvat dərk etməsi ilə bağlıdır. Burada başlıca məqam müasir elmlərarası əlaqələrin inkişaf dinamikası prizmasında elmi biliklərin formalaşması özəlliklərinin fəlsəfi dərkindən ibarətdir. Bunun üçün də ümumi səviyyədə fənlərarası yanaşmaya üstünlük verilir və ona mürəkkəb şəbəkə təfəkkürü işığında baxılır.

Bu cür yanaşma zamanı mürəkkəblik zamanda koqnitiv hadisələrin “təşəkkül edən şəbəkəsi” kimi təsəvvür edilir. Bunun fonunda xüsusi refleksiv konsept daxil edilir. Onu “temporal mürəkkəbliyin müşahidəçisi/dizayneri” adlandırırlar. Bu növ müşahidəçi çoxlu kontesktə mürəkkəbliyi anlamağa istiqamətlənmişdir [4, s. 34-35].

Belə bir yanaşma işığında müasir elmlərarası əlaqələrin maraqlı mənzərəsi yaranır. Hər şeydən öncə, elmlərarası əlaqələr mahiyyətcə “temporal mürəkkəblikdir”. Temporallıq elmlərin münasibətlərinə daim açıq olan dinamik dəyişmə xarakteri verir. Əgər elmlər arasında əlaqələr temporaldırsa, onda onun fəlsəfi refleksiyası da dinamik yeniləşən proses olmalıdır. Buna hansı idraki parametri daxil etməklə nail olmaq mümkündür? Filosoflar dərkedənin fəlsəfi identikliyi belə müəyyən edirlər: o, temporal mürəkkəbliyi adekvat refleksiya edə bilən idari müşahidəçi və həm də “təfəkkür dizayneri” olmalıdır. Sonuncu məqamları bir qədər geniş izah etmək gərəkdir.

Həmin məqsədlə filosofların müraciət etdikləri “böyük antropoloji keçid” və “mürəkkəbliyin şəbəkəmərkəzli anlamı” terminlərinin məzmunlarına baxaq. Mürəkkəbliyin şəbəkəmərkəzli anlamı böyük antropoloji keçid kontekstində məzmun alır. “Böyük antropoloji keçid” bir anlayış kimi özündə bir neçə məqamı ehtiva edir. Onları filosoflar belə təsnif edirlər: müasir rəqəmsal inqilab fonunda sosial-antropoloji çağırışlar, şəbəkə cəmiyyəti ilə insan və süni intellektin birgə (həmahəng) inkişafı [5, s. 4-6].

Deməli, böyük antropoloji keçid mərkəzində insan faktorunun dayandığı və bir çox faktoru özündə birləşdirən dinamik mürəkkəb prosesdir. Orada cəmiyyət, insan və süni intellekt bir şəbəkənin tərkib hissələri kimi mövcud ola bilirlər. Məhz bu birgə mövcud ola bilmək məqsədi rəqəmsal inqilab dövründə fənlərarası münasibətlərin başlıca idraki strategiyası olmalıdır.

Konkret ifadə etsək, filosoflar öncədən elmlərarası münasibətlərə müəyyən etik və aksioloji çalar verirlər. Onun prizmasında elmlərarası münasibətlər insan, süni intellekt və cəmiyyətin harmonik (daxili ziddiyyətsiz) birgə mövcud olmaq mexanizmləri, şərtləri və prinsiplərini müəyyən etməlidir.

Bəs niyə məhz elm? Çünki müasir fəlsəfi təsəvvürlərə görə, indiki cəmiyyətləri elm və informasiya formalaşdırır. Müasir toplumların “antropolojiliyi” də bu gerçəklə sərhdənlənir. Yəni çağdaş toplumlar müəyyən sərhdə daxilində antropolijidirlər – bütövlükdə daha geniş kontekstdə özünü göstərən və elmi-texnoloji xarakterli faktorların təsiri böyükdür.

Elmlərarası münasibətlərin vurğulanan böyük antropoloji keçid faktor-prosesinə bağlanması özlüyündə mürəkkəbliyin şəbəkəmərkəzli anlamını dərk etməyə ip ucu verir.

Bizim baxdığımız elmi problem kontekstində burada vacib bir neçə məqamı nəzərə almaq lazımdır.

Birincisi, böyük antropoloji keçidin sosial, fəlsəfi, texnoloji və etik özəllikləri yeni dərk etmə yanaşması tələb edir. Bu dərk etmə üsuluna elmlərarası əlaqələrin fonunda baxmaq daha adekvatdır. Çünki hazırda ümumi mövqeyə görə məhz fənlərarası əlaqələr elmi idrakin aparıcı qnoseoloji və metodoloji xüsusiyyətidir.

İkincisi, həmin bağlılıqda “sistem” anlayışından çox “şəbəkə” anlamı daha adekvat görünür. Çünki şəbəkə sistemdən fərqli olaraq daha dinamik, açıq və qeyri-xətti düşüncə mədəniyyətini ifadə edir. Əlbəttə, burada “sistem” terminini də işlədə bilərəm, lakin rəqəmsal inqilab mühitində şəbəkə prosesin dinamizmi, spontanlığı, emergentliyi, qeyri-müəyyənliyi prizmasında daha adekvat termin təsiri bağışlayır.

Üçüncüsü, şəbəkəmərkəzli yanaşma elmlərarası əlaqələr kontekstində fənlərarası idraki mühitin yeniləşməsi və yeni bilik formalaşması prosesini müasir elmi tələblər səviyyəsində və həm də sosial-mədəni tətbiq aspektində dərk etməyə imkan yaradır. Məhz bunun üçün filosoflar “müşahidəçi – təfəkkür dizayneri” anlayışını daxil etmişlər. Bununla onlar indiki mərhələdə dərk edən subyektin faktiki olaraq həm prosesi müşahidə edən, həm də bu prosədə təfəkkürü dizaynlaşdırən aktiv “agent” olduğunu önə çəkirlər. Bu məqam da özlüyündə müasir rəqəmsal mühitdə elmlərarası əlaqələrə xüsusi dinamizm və məzmun çalarları verir. Həmin kontekstdə akademik tədqiqat sistemində elmi fəaliyyətin təşkili ayrıca aktualıq kəsb edir. AMEA-nın nümunəsində məsələnin bu aspektinin fəlsəfi izahı üzərində dayanaq.

2. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası: elmi fəaliyyətin təşkilinin yeni məqamları

İlk baxışdan ümumfəlsəfi səviyyədə elmlərarası əlaqələrin daxili məntiqi ilə bir akademik təşkilatda elmi fəaliyyətin təşkili arasında əlaqə mücərrəd xarakterli kimi görünə bilər. Reallıqda isə onlar arasında çox sıx bağlılıq vardır. Məsələnin iki tərəfi mövcuddur.

Birincisi, indi qlobal miqyasda fəlsəfi-elmi araşdırma metodologiyasının vahid bucaq altına gətirilməsi tendensiyası güclənmişdir. Dünya elmi sanki bir şəbəkə forması almağa doğru gedir. Bunun əlamətlərindən biri kimi ayrı-ayrı ölkələrdə elmin dünya elminə inteqrasiyası zərurətindən getdikcə daha çox bəhs edilməsidir. O cümlədən, hazırda Azərbaycanda elm siyasətində dünya elmi mühitinə inteqrasiya ön sırada dayanır.

İkincisi, hər bir nəzəri biliyin əldə olunması elmi fəaliyyətin təşkilindən birbaşa asılıdır. AMEA Azərbaycanın baş elmi tədqiqat təşkilatı kimi fənlərarası əlaqələrin inkişafı fonunda elmi fəaliyyətin təşkilində yeni üsullar tətbiq etməlidir. Bu fəaliyyətin əsasında “Elm haqqında qanun” dayanır [2]. Eyni zamanda, AMEA-nın yeni Nizamnaməsi vurğulanan aspektdə fəaliyyətin koqnitiv və tətbiqi sərhədlərini müəyyən edir [1].

Həmin sənədlərə əsaslanaraq hazırda AMEA üç istiqamətdə elmlərarası əlaqələrin inkişafı fonunda fəaliyyətini gücləndirir.

Birincisi, AMEA idarəetmə sistemində və tədqiqat institutlarında ardıcıl islahatlar həyata keçirir.

İkincisi, AMEA-da elmi tədqiqatlarda fənlərarası metodologiya getdikcə daha geniş tətbiq edilir. Burada həm konkret bir institut daxilində elmi fəaliyyətin təşkili, həm də araşdırma institutları arasında elmi əməkdaşlığın dərinləşməsi və genişlənməsi aparıcı yer tutur. Paralel olaraq müxtəlif elm sahələrini nümayəndələrindən ibarət konkret problem üzrə araşdırma qrupları (kollektiv yaradıcılıq nümunəsidir) formalaşdırılır.

Üçüncüsü, AMEA-nın digər elmi təşkilatlar, o cümlədən müxtəlif dövlətlərin qurumları ilə əməkdaşlıq dairəsi genişlənir. Bu sırada Avropanın Azad Elm platforması və Türkiyənin elmi təşkilatları ayrıca yer tuturlar. AMEA başqa türk dövlətləri və Rusiya ilə də elmi əməkdaşlıq dairəsini genişləndirir.

Vurğuladığımız üç istiqamətin AMEA-da elmi fəaliyyəti yeni səviyyəyə yüksəltmək imkanları yüksəkdir. Burada vahid məntiqi çərçivədə elmin daxili təkamül məntiqinə uyğun olaraq fənlərarası idraki sahədə araşdırmalara yeni təkan verilməsi ilə təşkilat daxilində idarəetmənin yenilənməsi və institutlararası araşdırmaların daha səmərəli təşkili xarici ölkələrin elmi təşkilatları ilə əməkdaşlığın harmoniyasına nail olunmağa çalışılır. Eyni zamanda, əhəmiyyətlidir ki, AMEA bütün fəaliyyətini Azərbaycanın strateji inkişaf konsepsiyasının müddələrinə uyğun qurur.

Bütün bunlar ümumi səviyyədə AMEA-nın yeni mərhələdə elmi fəaliyyətini təşkil etməsində maraqlı özəllikləri aydınlaşdırır. Hər şeydən əvvəl AMEA elmi tədqiqatları birbaşa ölkənin strateji inkişaf kursuna tam uyğunlaşdırır. Bu da əhəmiyyətlidir. Çünki bir tərəfdən, elmin cəmiyyət quruculuğuna töhfəsini artırır. Digər tərəfdən isə Azad Elm platformasının da ciddi qiymət verdiyi alim məsuliyyətini stimullaşdırır.

Bundan başqa, AMEA-da tədqiqat institutları arasında əməkdaşlığın yeni səviyyəyə yüksəldilməsi avtomatik olaraq kollektiv yaradıcılıq potensialını artırır. Müasir filosoflar kollektiv yaradıcılıq məsələsinə böyük maraq göstərir və onu araşdırırlar. Real olaraq bu faktor müasir elmi səmərəliliyin və yaradıcılıq imkanlarının genişlənməsinin əsas parametri hesab edilir. Filosoflar bu prosesdə qarşıya çıxan müxtəlif təbiətli çətinlikləri aradan qaldırmağın üsullarını da fəlsəfi aspektdə müəyyən etməyə çalışırlar. Həmin sıradə məhz elmi fəaliyyətin fənlərarası kontekstdə təşkili öncül yer tutur. Nümunə kimi, iqlim dəyişikliyi kimi problemlərin araşdırılmasına fənlərarası yanaşmanın vacibliyini vurğulayan tədqiqatları göstərə bilərik. S.Funtoviç yazır ki, iqlimin çoxcəhətli dəyişmələrini yalnız fənlərarası yanaşma əsasında adekvat dərk etmək olar. Bu da öz növbəsində gələcəkdə “dayanıqlı cəmiyyəti” necə yaratmaq lazım gəldiyinə işıq sala bilər. Müəllif vurğulanan kontekstdə “demokratik transdisiplinar elm” ifadəsini də işlədir [13, s. 1-4].

Daha geniş koqnitiv miqyasda da fənlərarası yanaşmanın strateji xarakter daşdığı tezisi irəli sürülür [15, 2020, s. 2-12]. C.Kuper isə hətta maliyyə çatışmazlığı şəraitində fənlərarası tədqiqatlara üstünlük verilməsini əhəmiyyətli sayır. O, nümunə kimi Böyük Britaniyada bir neçə əsr öncə dənizdə dalğalanma və çəkilmələri araşdırmaq üçün əlavə tədqiqatçıların cəlb edilməsinin bütövlükdə elmə böyük töhfə verdiyini nümunə kimi gətirir [10, s. 56-60].

Bunlarla yanaşı, filosoflar konkret olaraq Akademiya sistemlərində elmlərarası əlaqələrin fəlsəfəsinə adətən iki aspektdə yanaşırlar. Onlardan biri fənni təsnifin artıq adekvat tədqiqat üçün yetərli olmadığı tezisi ilə bağlıdır. Digəri isə Akademiya daxilində kadrların yerləşdirilməsi və yenilərin cəlb edilməsidir. T.D.Sokolova vurğulayır ki, bu iki prosesin qarşılıqlı əlaqəsində son zamanlar özünü göstərən “epistemoloji ədalətsizliyi” və “elmi nəticələrə qeyri-bərabər əlçatanlığın mövcudluğunu” neytrallaşdırmaq olar [7, s. 55].

Belə alınır ki, AMEA-da elmi fəaliyyətin təşkili müasir elmi kriteriyalara tam uyğundur və fənlərarası əlaqələrin daha da gücləndirilməsinə xidmət edir. Başlıca məqsəd isə Azərbaycanın strateji inkişaf kursuna uyğun araşdırılmaların genişlənməsi və dərinləşməsidir. Deməli, AMEA-da elmi məqsədlə elmi fəaliyyətin təşkili bir-birinə uyğundur, harmoniya formasındadır.

Nəticə

Aparılan təhlil müasir mərhələdə fənlərarası tədqiqatların təşkilinin elmlərarası əlaqələrin xarakterindən asılı olduğunu göstərir. Bu səbəbdən elmlərarası əlaqələrin mahiyyəti, məzmunu, dinamikası və idraki hədəflərinin aydınlaşdırılmasının əhəmiyyəti çoxdur.

Çağdaş tarixi mərhələdə elmlərarası əlaqələrin məzmun və idraki məqsədinə rəqəmsallıq ciddi təsir edir. Faktiki olaraq çox mürəkkəb və çoxparametrlili idraki situasiya

meydana gəlmişdir. Buna görə də filosoflar yeni terminlər daxil edir və onların prizmasında elmlərarası əlaqələrin fəlsəfi refleksiyasına baş vururlar.

Həmin sırada “böyük antropoloji keçid” və “mürəkkəbliyin şəbəkəmərkəzli anlamı” terminləri qnoseoloji və metodoloji aspektlərdə yeni yanaşmanı ifadə edən anlayışlar sayıla bilərlər.

Nəhayət, bu kimi fəlsəfi-nəzəri yeniliklər AMEA-nın elmi fəaliyyətin təşkili fəlsəfəsində də dəyişiklik etdiyini deyə bilərik. Hazırda AMEA həm daxili struktur-funksional xarakteristikasını yeniləşdirir, həm də fənlərarası tədqiqatlara yeni nəfəs verir. Bu proses AMEA-nın xarici elmi təşkilatlarla əməkdaşlığını daha da genişləndirməsi və dərinləşdirməsi fonunda reallaşır.

ƏDƏBİYYAT

1. AMEA Nizamnaməsi // AMEA: Bakı. 2024. URL: <https://science.gov.az/az/news/ofitsialnyie-dokumentyi>
2. Elm haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu // AMEA: Bakı. 2016, 34 s. URL: <https://science.gov.az/az#>.
3. Аршинов В.И. Онтологии и риски цифрового техноуклада: к вопросу о представлении социотехнического ландшафта / В.И.Аршинов, В.Г.Буданов // Сложность. Разум. Постнеклассика, 2019, №2, с.51-60.
4. Аршинов, В.И. На пути к сетцентричному пониманию сложности // Сложность. Разум. Постнеклассика. 2018, №3, с.34-55.
5. Буданов В.Г. Большой антропологический переход: методология сложностно-сетевого мышления: монография / В.Г.Буданов, В.И.Аршинов. Курск: ЗАО «Университетская книга», 2022. 129 с.
6. Моисеева А.П., Баканова Е.А. Феномен технонауки // Вестник науки Сибири. 2017, № 2 (25), с. 45-58.
7. Соколова Т.Д. Распределенное научное познание внутри Академии и за ее пределами // Эпистемология и философия науки. 2023, т. 60, № 4, с. 55–62.
8. Шиповалова Л.В. Как возможна пост-нормальная наука? // Эпистемология и философия науки. 2022, т. 59, № 3, с. 61–73.
9. Шредингер Э. Что такое жизнь с точки зрения физики / Э.Шредингер. Пер. с английского А.А.Малиновского. Москва: РИМИС. 2009. 176 с.
10. Cooper C. Citizen Science. How Ordinary People Are Changing the Face of Discovery / C.Cooper. New York: Harry N. Abrams, 2016. 304 p.
11. Fleiß, E. Smart energy technology: A survey of adoption by individuals and the enabling potential of the technologies // E. Fleiß, S.Hatzl, J.Rauscher // Technology in Society, 2024, № 76, p. 1-8.
12. Funtowicz S.O., Ravetz J.R. “Science for the Post-Normal Age” // Future, 1993, vol. 25 (7), p. 739–755.
13. Funtowicz S. From risk calculations to narratives of danger // Climate Risk Management. 2020, vol. 27, p. 1-4.
14. Oxford Dictionary. 2017: [Electronic resource] // London. URL: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/technoscience>. Müraciət tarixi 08.04.2024.
15. Van Broekhoven, K. Differences in creativity across Art and STEM students: We are more alike than unlike // K.Van Broekhoven, D.Cropley, C.S.Philipp //Thinking Skills and Creativity, 2020. vol. 38, p.1-13.

МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫЕ СВЯЗИ И ОРГАНИЗАЦИЯ НАУЧНОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ: ГНОСЕОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД

РЕЗЮМЕ

Ключевые слова: НАНА, цифровизация интеграция наук, великий антропологический переход, сетцентрическое понимание сложности, организация междисциплинарных исследований, интересубъектность, коллективное творчество, междисциплинарное знание

В статье философское понимание междисциплинарных отношений на современном этапе рассмотрено через призму междисциплинарного подхода. Показано, что в условиях цифровизации в отношениях между науками появляются новые оттенки содержания. Это, в свою очередь, меняет стратегию научного понимания. В этом отношении организация научной деятельности также отличается от предыдущих этапов.

В призме подобных когнитивных изменений в статье рассматривается организация научной деятельности в НАНА с точки зрения развития междисциплинарных исследований.

Показано, что НАНА ведет этот процесс по трем направлениям. Они связаны с внедрением структурных и функциональных инноваций внутри организации, приданием нового импульса междисциплинарным исследованиям за счет расширения сотрудничества между научно-исследовательскими институтами и поднятием сотрудничества НАНА с зарубежными научными организациями на новый уровень.

Методология. В статье используется методология, основанная на междисциплинарном подходе. В качестве методологических принципов были выбраны открытость, интересубъектность и синергетический синтез. В качестве методов применялись системный анализ и динамическая интеграция.

Научная новизна связана с необходимостью нового подхода к междисциплинарным связям. Причиной этого называют цифровизацию. В качестве нового подхода предлагается представить междисциплинарные отношения как сетцентричный динамический и открытый процесс.

INTERDISCIPLINARY RELATIONS AND ORGANIZATION OF SCIENTIFIC
ACTIVITY: EPISTEMOLOGY APPROACH

SUMMARY

Key words: ANAS, digitalization, integration of sciences, great anthropological transition, network-centric understanding of complexity, organization of interdisciplinary research, intersubjectivity, collective creativity, interdisciplinary knowledge

The article examines the philosophical understanding of interdisciplinary relations at the present stage through the prism of an interdisciplinary approach. It is shown that in the conditions of digitalization, new shades of content appear in relations between sciences. This, in turn, changes the strategy of scientific understanding. In this respect, the organization of scientific activity also differs from the previous stages.

In the prism of such cognitive changes, the article examines the organization of scientific activity in ANAS from the point of view of the development of interdisciplinary research.

It is shown that ANAS is leading this process in three directions. They are associated with the introduction of structural and functional innovations within the organization, giving a new impetus to interdisciplinary research by expanding cooperation between research institutes and raising ANAS's cooperation with foreign scientific organizations to a new level.

Methodology. The article uses a methodology based on an interdisciplinary approach. Openness, intersubjectivity and synergetic synthesis were chosen as methodological principles. The methods used were system analysis and dynamic integration.

Scientific novelty is associated with the need for a new approach to interdisciplinary connections. The reason for this is digitalization. As a new approach, it is proposed to present interdisciplinary relations as a network-centric, dynamic and open process.

Daxil oldu: 14.03.2024-cü il